

VERGÉS GIFRA, Joan (ed.) (2016)

Joan Crexells, obra i pensament

Girona: Publicacions de la Càtedra Ferrater Mora de Pensament Contemporani (Noms de la Filosofia Catalana, 10), 220 p.

ISBN 978-84-9984-338-4

Joan Crexells i Vallhonrat (5 de març de 1896, Sant Joan Despí – 13 de desembre de 1926, Barcelona) fou un filòsof, periodista, assagista, traductor, economista, estadístic i, en certa mesura també, un polític català. Nasqué en el si de la petita burgesia comercial barcelonina, Crexells «era un esperit crític» (Josep Pla, *Home not*, 1969) que, entre altres coses, proposà acostar-nos a les fonts clàssiques de manera directa i que ajudà a consolidar la llengua i la cultura catalanes. Ara, la col·lecció «Noms de la Filosofia Catalana» (Documenta Universitaria), «que té l'objectiu de divulgar la recerca sobre el pensament d'alguns dels personatges més importants de la cultura catalana i alhora fer conèixer l'obra d'aquests pensadors i la influència que han tingut», ha publicat les aportacions del simposi que se li dedicà a l'Ateneu Barcelonès el mes de desembre de l'any 2013. Aquest simposi fou convocat per la Càtedra Ferrater i Mora de Pensament Contemporani de la Universitat de Girona. L'obra, editada i presentada per Joan Vergés Gifra (p. 9-11), es compon de dotze articles que estudien diversos aspectes de la figura i l'obra de Joan Crexells, el conjunt dels quals permet construir un quadre elemental de qui fou aquest pensador català i quines foren les seves idees més fonamentals i rellevants per a la cultura catalana del segle xx. El teló de fons d'aquestes contribucions són la Catalunya de les dues primeres dècades del segle xx, temps de modernització i civilització de la ciutat de Barcelona, a la qual col·laborà Crexells des de la filosofia —la seva gran vocació—, però també des de l'economia, el periodisme i la política. De fet, el talent intel·lectual

de Crexells és palès tant en la seva obra filosòfica com en la seva activitat periodística, cultural i social.

En el primer article del volum, «Joan Crexells, noucentista» (p. 13-29), de Norbert Bilbeny (Universitat de Barcelona), a més d'aportar-hi apunts biogràfics de Joan Crexells, s'hi discuteix la pertinència a l'anomenada «segona generació noucentista» o, en la denominació de Joan Fuster, «neonoucentista». Crexells, fill del projecte cultural d'Enric Prat de la Riba, fou, en paraules de Bilbeny, «el millor i menys orsià dels deixebles D'Ors» (p. 11); fou modern i classista, científic i humanista, renaixentista i progressista. Tanmateix, Bilbeny identifica la voluntat i el criteri de Crexells a orientar el pensament del seu segle com un tret propi del mateix Eugeni d'Ors, qui fou professor de Crexells al Seminari de Filosofia de l'Institut d'Estudis Catalans. En qualsevol cas, sembla evident que no es produí una adhesió absoluta de Crexells al noucentisme orsià, encara que, en un primer moment, n'assumí algun dels tòpics, que, d'altra banda, eren els tòpics del moment.

Joan Crexells estudià filosofia a la Universitat de Barcelona (1913-1918), on fou alumne de Jaume Serra i Hünter i de Tomàs Carreras i Artau, entre altres; es doctorà a Madrid (1919), amb una tesi titulada *Las verdades absolutas: Ensayo sobre los principios de su lógica y de su conocimiento*, on cercava, amb un caràcter eminentment analític, els fonaments lògics de la teoria de la veritat. Posteriorment, Joan Crexells es llicencià en Dret a Barcelona (1925). Després de doctorar-se i d'exercir com a professor de filosofia per un breu lapse de temps, Joan Crexells anà

a Munic (1922), Berlín (1923) i Londres (1924). A Berlín, hi estudià estadística, eina que estimava útil per comprendre la vessant socioeconòmica de la realitat i per poder-ne fer una crítica objectiva. Crexells viatjà a Alemanya gràcies a una beca que el preparava per a ser el nou cap municipal d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona, quelcom que la dictadura de Primo de Rivera paral·litzà. A més, en aquestes ciutats europees, Crexells també exercí com a corresponsal de premsa per al diari *La Publicidad*, igual com ho feren Josep Maria de Sagarra i Josep Pla, aquest des de París.

La veritable vocació de Crexells fou la filosofia i, en aquest context, hom destaca el seu paper en la introducció de la filosofia analítica de signe britànic a Catalunya. Crexells s'interessà per la lògica matemàtica i per l'epistemologia, i també estudià els *Principia Mathematica* de Bertrand Russell, al qual dedicà un article (1919). La relació de Crexells amb Russell, que fou el seu professor a Anglaterra, i la relació de tots dos amb el pragmatisme és estudiada per Jaume Nubiola (Universitat de Navarra) a «Crexells, d'Ors i el pragmatisme» (p. 47-60). Nubiola afirma que l'intel·lectualisme orsià, d'una banda, aspira a superar el pragmatisme —que D'Ors havia conegut en la seva estada a París (1906-1910) de la mà de William James i Charles S. Pierce— «mitjançant el reconeixement d'una dimensió estètica de l'acció humana no reductible a la mesurament utilitària» (p. 52). D'alguna manera, i sense abandonar del tot una filosofia de caràcter pragmatista, Xènius planteja l'art com un contrapunt de la ciència. D'altra banda, Crexells, que també s'interessà per la filosofia de William James —sobre el qual publicà un treball l'any 1918— i de F.C.S. Schiller, defensa la filosofia científica i, amb ella, la ciència, la lògica i la matemàtica. Crexells fa una lectura escèptica del pragmatisme o, en altres paraules, no accepta el pragmatisme com a avantsala de l'empiri-

risme, el qual, en darrera instància, condueix a la «negació de la ciència», tal com sentenciava el pragmatisme de Schiller interpretat per Crexells. Aquest, davant del descredit i la manca d'objectivitat en la qual havia caigut la filosofia del segle xx, proposà la unificació del coneixement científic amb el coneixement filosòfic i la recuperació (o el descobriment) de la lògica formal. Tanmateix, a més de Russell i la teoria del coneixement, Joan Crexells s'interessà també pels autors neokantians de Marburg; per Husserl i la fenomenologia; per Frege, Peano i la lògica de tendència realista de Leibniz i Bolzano. Amb tot, del Crexells filòsof es diu que pensava el seu món amb rigor conceptual i moral; que fou científicista, antimetafísic, antidogmàtic i contrari al relativisme històric i psicològic dels segles que el precedien; també s'afirma que tingué certa inquietud enciclopèdica i molt interès pels clàssics (*sic*. Homer, Plató, Tucídides i Aristòtil).

Joan Crexells també fou crític d'art i cultivà l'estètica com a disciplina autònoma, i col·laborà també a instaurar-la a Catalunya de manera plena. Tres articles del volum que presentem es dediquen a exposar la relació de Joan Crexells amb l'estètica i la reflexió entorn de l'art. El primer correspon a l'aportació de Joan Cuscó i Clarasó, «Crexells i l'estètica a Catalunya» (p. 83-95), on s'exposa el valor i el sentit que Crexells atorgava a l'art —porta oberta al món i a la vida— i a la bellesa. El gènere estètic preferent de Crexells fou la poesia i, sobretot, la poesia alemanya, la qual li permetia relacionar la filosofia amb la creació literària. Encara que no fos la seva activitat nuclear, Crexells reflexionà sobre la poesia de la mà de Hölderlin, Schiller, Riba, Salvat-Papasseit, Chesterton o Shakespeare. En l'article «Joan Crexells, crític literari» (p. 107-121), Andreu Navarro Ordoño (Universitat Autònoma de Barcelona) estudia aquesta tasca «auxiliar» de Cre-

xells, gràcies a la qual el barceloní introduí noves perspectives d'anàlisi al comentari literari, tot aplicant-hi el lèxic de la teoria del coneixement. Tanmateix, el pensament estètic de Crexells s'exposa acuradament en l'article «Sobre l'objectivitat de l'obra d'art»: Una lectura perspectivista i integracionista» (p. 123-129), de Damià Bardera Poch (Universitat de Girona). Bardera estudia els quatre articles que Crexells publicà a *La Publicidad* —«Sobre l'objectivitat de l'obra d'art» (1921)—, on analitzava problemes clàssics de l'estètica, com ara l'estatut ontològic de la bellesa. A l'article de Bardera, s'hi resumeixen les idees principals de la teoria estètica de Crexells, com és el concepte d'evidència (i evidència estètica) o la distinció entre objectivitat i realitat, i entre real i ideal. Per Crexells, la bellesa és un objecte ideal, tal com ho són les utopies o el números, idea que es vincula amb el concepte de «quasirealitat». En tot cas, l'estètica de Crexells, com les matemàtiques, és una ciència apriorística i objectivista. Bardera observa la manca de compleció d'aquesta proposta filosòfica, en la mesura en què no explica les variacions històriques i culturals en les quals es dona la «bellesa», i proposa l'integracionisme de Ferrater Mora i el perspectivisme d'Ortega y Gasset per tal de salvar-la.

La producció de Joan Crexells es troba dispersa en assajos i articles en diversos diaris i revistes, quelcom que mostra la seva vocació periodística. I és que, com hem apuntat, Crexells fou també un notable periodista financer i un estadístic. En aquest camp, se li reconeix la introducció del pensament econòmic anglès a la Catalunya dels anys vint. A més, Crexells, que dominava diverses llengües i que havia estudiat sota la reforma de Pompeu Fabra, ajudà a establir les bases de la prosa assagística moderna, juntament amb Pla i Sagarra. És Josep Maria Casasús i Guri (Universitat Pompeu Fabra), amb «Joan Crexells en la modernització del periodisme català» (p. 31-45),

qui analitza l'activitat de Crexells en qualitat de corresponsal de premsa. Amb un gran esperit cosmopolita i influenciat per la prosa periodística anglesa, Joan Crexells modernitzà el periodisme català de les dècades de 1920 i 1930; renovà l'estil i el gènere seguint els criteris de la informació, de l'observació reflexiva, de la contenció acadèmica i de l'ordre. A aquesta tasca també hi contribuïren els periodistes Josep Pla, Agustí Calvet (*Gaziel*) i Eugeni Xammar. A més, en l'època de Crexells, i amb Crexells, s'inicià el periodisme financer a Catalunya i a Espanya, amb un elevat accent social en el cas del nostre autor. Ell s'encarregà de la secció econòmica de *La Publicidad*, prenent el pseudònim de l'*Observer* (1924-1926), on aplicava mètodes estadístics i tècnics a l'economia. La vessant de Joan Crexells com a economista la recull l'aportació de Frederic Ribas, «Joan Crexells, un filòsof economista» (p. 151-167), el qual comença reclamant l'economia com una branca de la filosofia. Tanmateix, la producció assagística i periodística de Crexells també comprenia la divulgació científica, amb un elevat to social i polític, quelcom que responia a la seva voluntat d'oferir un servei públic.

Joan Crexells, amb una sòlida formació humanista i un gran interès pel món clàssic, també fou un rigorós traductor dels *Diàlegs* de Plató, per encàrrec de la Fundació Bernat Metge. Traduïts amb una alta fidelitat conceptual, els diàlegs anaven acompanyats per pregones introduccions que oferien informació sobre el seu contingut filosòfic. Crexells traduí al català l'*Apologia de Sòcrates*, el *Critó* i el *Protàgores*, entre d'altres, però només tingué temps de publicar dos volums de diàlegs. L'empremta que els clàssics deixaren en l'obra de Crexells s'estudia en l'article «Els clàssics de Joan Crexells» (p. 61-81) de Montserrat Jufresa, on l'autora analitza l'aplicació del terme *classicista* a la figura de Crexells, gran coneixedor de les llengües clàssi-

ques i defensor de l'estudi del pensament grec. Joan Crexells, en contra del classicisme dogmatitzant de Maurras i amb la voluntat de reformar l'educació del país, proposà la lectura directa dels clàssics, sense intermediaris, quelcom que permetria afinar l'estil de la nova prosa catalana. L'autora també analitza el caràcter humanista del pensament polític de Crexells, el qual professava un liberalisme heterodox —que arribà a acostar-se a la socialdemocràcia— i molt crític. Crexells defensava la democràcia com a sistema de govern i la nacionalitat catalana, quelcom que justificava apel·lant la justícia moral i cívica.

En un altre article del volum, s'hi exposa la defensa que Crexells féu de la dimensió esportiva pròpia de les cultures hel·lenístiques com a ideal pedagògic, dimensió que concebia com el fil conductor entre el món clàssic i la modernitat, exemplificada per Anglaterra. L'article, titulat «Joan Crexells i l'esport» (p. 131-149), a càrrec de Conrad Vilanou i Torrano (Universitat de Barcelona), presenta la reivindicació de Crexells de participar directament i activa en l'esport, quelcom que entenia com un element cívic i moral al servei de la democràcia i, així, també com un ideal de vida humana. Aquesta dimensió ètica i formativa de l'esport, que s'oposa a la contemplació passiva proposada pel classicisme modern, és quelcom que el model educatiu anglès i la pedagogia moderna han heretat del món grec, i esdevé, al mateix temps, un element important per construir la modernitat a Barcelona.

Joan Crexells fou políticament eclèctic, tal i com descriu la completa aportació de Xavier Serra: «Les idees polítiques de Joan Crexells» (p. 169-197). Crexells era catalanista, demòcrata, liberal i republicà amb sensibilitat social; a més, participà a moltes associacions i organitzacions catalanes de caràcter cultural i també fou membre de les Joventuts Nacionalistes de Catalunya —que pertanyia a la

Lliga Regionalista— i d'Acció Catalana. Tanmateix, les seves idees polítiques evolucionaren amb el pas dels anys i deixà de ser conservador o, en tot cas, en fou menys. De fet, Crexells era antimarxista, en la mesura que rebutjava el determinisme històric, però, en la seva estada a Anglaterra i a partir del cop d'estat de Primo de Rivera a Catalunya, es mostrà més favorable al socialisme democràtic. Ara bé, a totes les etiquetes que es puguin atribuir a Crexells sembla que se'ls ha d'afegir l'adjectiu de *crític*. Crexells, un liberal que creia en l'economia liberal, mostrà interès per les postures polítiques contràries i pròpies de l'Europa dels anys vint: socialisme i liberalisme, nacionalisme i cosmopolitisme, etc. Cal apuntar, com ho fa el mateix Xavi Serra, que Crexells fou un dels primers teòrics que va presentar la viabilitat d'una Catalunya independent, sobretot a efectes econòmics i financers. Aquesta idea, exposada en una sèrie de quatre articles titulada «L'endemà de les festes» (1923) a *La Publicidad*, respon a una discussió mantinguda amb el polític Francesc Cambó (Lliga Regionalista). Encara que, en el marc del regionalisme català, el voler de Crexells sembla ser que fou articular un patriotisme crític, en aquests quatre articles analitza, entre d'altres, dades demogràfiques i econòmiques que demostren la viabilitat d'uns Països Catalans.

En l'últim article del volum, titulat «La ciutadania i Crexells» (p. 199-211), Ramon Alcoberro contextualitza la figura de Crexells i cerca i intenta recuperar-ne l'actualitat, sobretot analitzant la idea de *ciutadania* i la idea de *ciutadania* tal com es comprenien en el context històric de Crexells i tal com s'entenen avui en dia. En altres paraules, l'autor compara el model cultural actual amb el model de civilització del context de Crexells —que correspon amb la proposta noucentista—, dos models certament distants. En aquest marc, l'autor examina la idea d'una ciutadania liberal i pragmàtica, tal

com la proposà Crexells, i examina també la seva crítica a la idea de progrés.

L'obra que presentem es clou amb la «Cronologia bàsica de Joan Crexells» i amb la «Bibliografia bàsica de Joan Crexells», amb les referències bibliogràfiques de la seva *Obra completa*, editada en quatre volums per Edicions de La Magrana entre els anys 1996 i 1999 a cura d'Alfred Schrem. Els pròlegs d'aquests quatre volums són a càrrec de Joaquim Molas, Norbert Bilbeny i Francesc Roca; el darrer volum comença amb «Joan Crexells vist per la seva filla» a manera de pròleg. Les obres completes de Crexells van passar per alt en el moment de la seva edició i ara reclamen l'atenció dels crítics i filòsofs interessats a conèixer i reconèixer aquest autor.

Crexells fou un intel·lectual polifacètic, educador i orientador, encara que la seva desaparició prematura no permeté descobrir tot allò que prometia. La mort li sobrevingué amb tan sols trenta anys i fou quelcom lamentat pels seus amics i coneguts, figures notables de la cultura catalana del segle passat: Josep Maria de Sagarra, Antoni Rovira i Virgili, Joan Estelrich, Josep Pla, Lluís Nicolau d'Olwer o Carles Riba. La relació de Crexells amb aquest últim és parcialment documentada en l'article «Joan Crexells i Carles Riba, un Nadal plegats» (p. 97-106), de Car-

les-Jordi Guardiola, en el qual s'analitza la correspondència que tots dos intel·lectuals intercanviaren en les seves respectives estades a Alemanya. A partir del seu traspàs, la figura i l'obra de Crexells caigué pràcticament en l'oblit, quelcom que es veié agreujat per la bomba que destruï part de la seva biblioteca i documents durant la Guerra Civil espanyola.

Liberal i noucentista matisat, amant dels clàssics i de l'anàlisi crítica de la realitat social i política, Joan Crexells fou una peça fonamental per la modernització de Catalunya, quelcom que aconseguí des de diversos camps aplicant la seva racionalitat grega i lògica. Amb tot, el volum que presentem s'inscriu en una història de la intel·lectualitat de signe catalanista i ofereix el retrat d'un home singular, un actiu polític i cultural de la generació d'entreguerres, l'obra i el pensament del qual convé recuperar si volem comprendre'ns, en el nostre passat i en el nostre present. En aquest sentit, només ens resta agrair a la col·lecció «Noms de la Filosofia Catalana» la tasca de recuperació i divulgació del pensament de figures rellevants per la cultura catalana del segle passat, com ara Francesc Pujols (2015), Joan Maragall (2011), Eugeni d'Ors (2010), Eduard Nicol (2010) o Ferrater Mora (2007), entre molts altres. Gràcies.

Maria Cabré Duran

Universitat Autònoma de Barcelona

<http://dx.doi.org/10.5565/rev/enrahonar.1163>

